BOFIT-blogi

Valko-Venäjä tasapainoilee Venäjän ja EU:n välillä

Venäjän talous | 08.06.2021 | Laura Solanko

KIRJOITTAJA

Laura Solanko
Vanhempi neuvonantaja

Reittikoneen pakottaminen Minskin kentälle oppositioaktivisti Raman Pratasevitsin pidättämiseksi voimisti keskustelua talouspakotteiden kohdistamisesta Valko-Venäjää kohtaan.

Valko-Venäjä on ollut otsikoissa viime kesästä alkaen. Elokuisten presidentinvaalien tulos väärennettiin räikeästi, mikä johti laajoihin protesteihin ympäri maata. Valko-Venäjää käytännössä koko sen itsenäisyyden ajan hallinneen Aljaksandr Lukashenkan hallinto vastasi protesteihin mm. vangitsemalla ja ajamalla maanpakoon sekä oppositiojohtajia että tavallisia kansalaisiaan. Jatkuvat ihmisoikeusrikkomukset ovat saaneet EU-maat arvioimaan uudelleen suhteensa tähän Euroopan viimeiseksi diktatuuriksi mainittuun maahan. Ryanairin reittikoneen pakottaminen Minskin kentälle oppositioaktivisti Raman Pratasevitsin pidättämiseksi (23.5.) voimisti keskustelua talouspakotteiden kohdistamisesta Valko-Venäjää kohtaan.

Pakotteet iskisivät ulkomaankauppaan

Yhdysvallat asetti jo huhtikuun lopulla rajoituksia yhdeksän suuren valtion kontrolloiman yrityksen dollaripohjaisten maksujen välitykselle. Käytännössä maan vientiteollisuuden keskeiset tuottajat kuten öljynjalostajat Belneftekhim ja Naftan sekä lannoitevalmistaja Grodno Azot joutuvat jatkossa käyttämään suurelta osin muita laskutusvaluuttoja.[1] Valko-Venäjän viennin rakenne on melko yksipuolinen, sillä venäläisestä raakaöljystä prosessoidut öljyjalosteet ja erilaiset lannoitteet kattavat 40 % tavaraviennistä. Öljyjalosteiden keskeiset markkinat ovat EU-maissa, Ukrainassa ja Isossa-Britanniassa. Lannoitteita sen sijaan viedään liki kaikkialle maailmaan. Lannoitteena käytetyn kaliumkarbonaatin (potaskan) tuottajana Valko-Venäjä on maailmanlaajuisestikin merkittävä toimija. Valtion omistama Belaruskali vastaa noin 20

prosentista maailman potaskan tuotannosta.[2] Potaskan vientimaana Valko-Venäjä on Kanadan jälkeen maailman toiseksi suurin. Muu tavaravienti suuntautuu suurelta osin Venäjälle ja muihin IVY-maihin (kuvio 1).

Maan viennin rakenne asettaa haasteita mahdollisille talouspakotteille. Koska Venäjän ei odoteta liittyvän rajoitustoimiin, pakotteet olisi kohdistettava joko rahoitussektorille tai tuotteisiin, joita Valko-Venäjä myy Euraasian talousunionin ulkopuolelle. Mahdolliset toimet vaativat kuitenkin hyvää koordinointia, sillä esimerkiksi Belaruskalin toiminnan merkittävä rajoittaminen voisi aiheuttaa häiriöitä globaaleilla markkinoilla, ja laajat öljytuotteiden viennin rajoitukset taas voisivat aiheuttaa ongelmia erityisesti Ukrainalle.

Kuvio 1.

Valko-Venäjän vienti tuoteryhmittäin eri maihin vuonna 2018

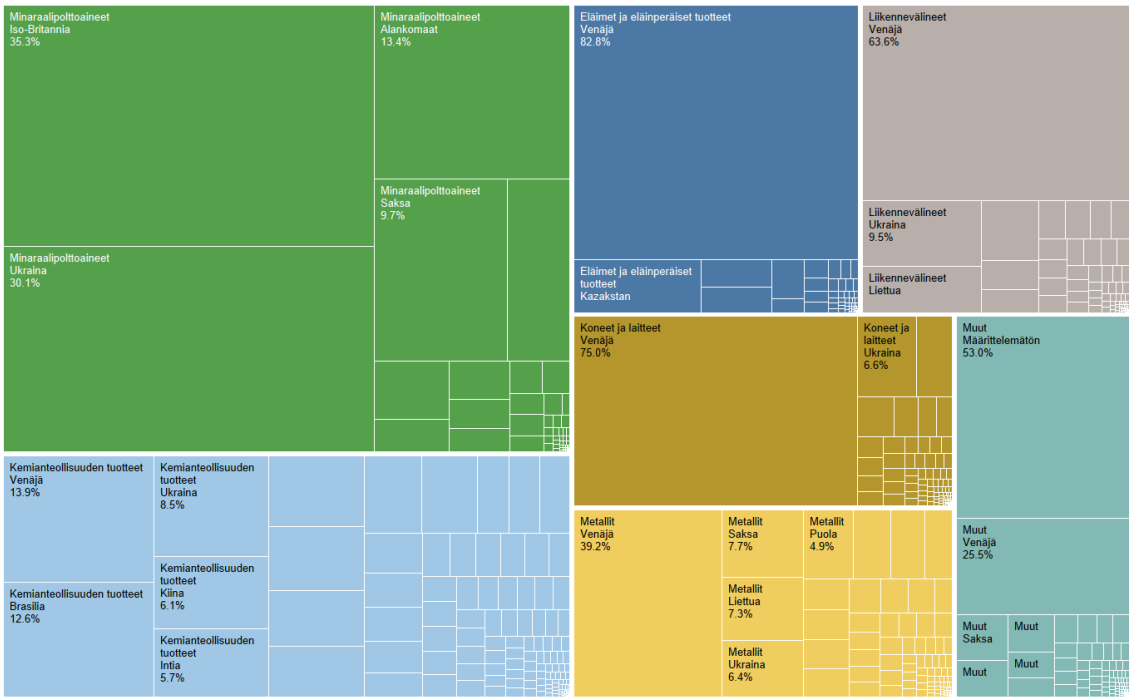

Lähde: World Bank WITS – UNSD Comtrade.

8.6.2021
eurojatalous.fi

Vientitulot ovat elintärkeitä Valko-Venäjän valtiojohtoiselle taloudelle ja keskeisten vientitulojen supistuminen aiheuttaisi maalle huomattavia vaikeuksia. Valtaosa maan julkisesta velasta (18,5 mrd. dollaria vuoden 2020 lopussa) on ulkomaista ja kotimaisestakin velasta suurin osa on valuuttamääräistä.[3] Lisäksi huomattava osa yksityisen sektorin ulkomaisesta velasta (22 mrd. dollaria vuoden 2020 lopussa) on suurten valtion kontrolloimien yritysten velkaa. Merkittävimmät velkojat ovat Venäjä, Euraasian kehityspankki ja Kiina.

Suorien lainojen lisäksi Venäjä tukee Valko-Venäjää myös epäsuorasti, myymällä raakaöljyä ja maakaasua ilman vientiveroja. Kansainvälisen valuuttarahaston arvion mukaan edullisina kaasu- ja öljytoimituksina saatu hintatuki oli yli 10 % BKT:sta vielä vuonna 2018. Venäjän öljyverotuksen painopisteen muuttuminen vientiveroista tuotantoveroihin uhkaa supistaa tätä hintatukea merkittävästi[4]. Valko-Venäjän hallinto onkin käynyt toistuvasti neuvotteluja veromuutoksen vaikutusten kompensoimiseksi, ja vuoden 2020 alussa öljytoimitukset katkesivat neuvotteluiden ajauduttua hetkelliseen umpikujaan.

Talouskehitys jää jälkeen naapureista

Valko-Venäjällä on pitkä yhteinen maaraja EU-maiden kanssa, ja huomattava osa Venäjän ulkomaankauppaa kulkee Valko-Venäjän läpi. Koulutettu väestö ja sijainti keskellä Eurooppaa ovat maalle luontaisia kilpailuetuja, mutta talouskehityksessä nämä eivät juuri ole näkyneet. Valko-Venäjän asukasta kohden laskettu bruttokansantuote on yhä puolet Venäjän vastaavasta ja noin kolmannes Latvian ja Puolan tasosta[5]. Myös talouden kasvu on viime vuodet ollut etenkin läntisiin naapureiden verrattuna hyvin vaatimatonta (kuvio 2.)

Talouskehitystä jarruttaa sekä talousuudistusten puute että autoritaarinen poliittinen järjestelmä. Valko-Venäjän talousmalli on poikkeuksellinen sekoitus neuvostotaloutta ja yksityistä yrittäjyyttä. Valtion kontrolloimien yritysten osuus on yli puolet sekä työllisyydestä että kansantuotteesta, teollisuustuotannossa osuus on liki kolme neljäsosaa[6]. Keski- ja Itä-Euroopan maiden aineistoja tarkastellessa on usein todettu, että valtionyritykset ovat monella mittarilla tehottomampia kuin yksityisesti omistetut yritykset. Valko-Venäjällä tämä ero on kuitenkin poikkeuksellisen suuri. Koska valtionyritysten rooli koko taloudessa on niin suuri, niiden tehottomuus syö merkittävän osan koko talouden voimavaroista. Yksinomaan valtionyritysten ja valtionpankkien tukemiseen on viime vuosina käytetty liki 10 % bruttokansantuotteesta[7]. Siksi valtionyritysten toiminnan uudistaminen olisi tärkeä edellytys hyvinvoinnin kasvulle.

Kuvio 2.

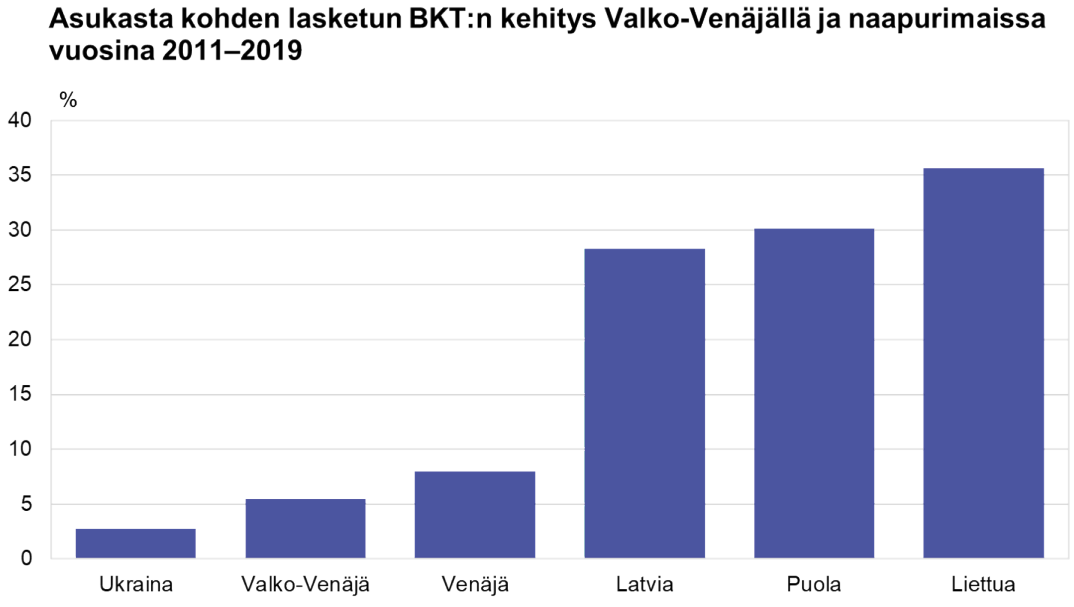

Vuonna 2019 Valko-Venäjän talous kasvoi 1,9 % ja vuoden 2020 alkupuolella BKT supistui voimakkaasti öljykiistojen ja viennin supistumisen takia. Kasvaneen epävarmuuden ja laajojen mielenilmausten takia kasvun ennakoitiin jäävän olemattomaksi myös loppuvuonna, mutta tilastoviranomaisen tietojen mukaan koko viime vuonna kasvu jäi nollaan. Koronapandemia, yhteiskunnallisen tilanteen epävakaus ja uhka länsimaiden pakotteista ovat ajaneet hallinnon hakemaan entistä tiiviimpää yhteistyötä Venäjän kanssa. Toissaviikkoisen presidenttien tapaamisen jälkeen tiedotettiin edullisten öljy- ja kaasutoimitusten jatkumisesta sekä yhteistyöstä pakotteiden vastaisissa toimissa. Lisäksi Venäjä myönsi viime joulukuussa sovitun 1 mrd. dollarin lainan toisen, 500 milj. dollarin suuruisen lainaerän Valko-Venäjälle. Mistään uudesta tuesta ei ainakaan julkisesti sovittu.

Tasapainoilu jatkuu

Valko-Venäjän itsenäisyys ja taloudellinen hyvinvointi perustuvat jatkuvaan tasapainoiluun Venäjän ja EU-maiden välillä. Maan talous on hyvin riippuvainen Venäjästä, mutta ulkopolitiikassa Valko-Venäjä ei automaattisesti tue naapuriaan. Maa ei esimerkiksi ole tunnustanut Krimin liittämistä Venäjään. Vaikka tilanne nyt näyttää keikahtavan Venäjän hyväksi, kovin varmoja johtopäätöksiä ei kannata vielä tehdä.

Venäjä on ollut valmis tarjoamaan Lukashenkan hallinnolle teknistä tukea, dollaripohjaista lainaa

ja tilaisuuksia kaverikuviin Putinin kanssa. Merkittävästi enempää tukea Venäjä tuskin on valmis tarjoamaan ilman, että maat etenevät jo vuonna 1999 solmitun valtioliittosopimuksen määrittelemässä syvässä integraatiossa. Tämä tarkoittaisi ajan kanssa yhteisiä instituutioita kuten yhteistä verotusta, puolustusta ja parlamenttia. Näihin suostuminen olisi Lukashenkan hallinnolle valtava arvovaltatappio, ja veisi maalta mahdollisuuden tasapainoiluun. Luultavaa on, että hallinto mieluummin jatkaa tasapainoilua ja nykyinen pattitilanne jatkuu.

Asiasanat

EU, talouskehitys, Valko-Venäjä, Venäjä